

**ДИСКУСИЯ „СЪДЕБНИТЕ ЗАСЕДАТЕЛИ –
АКТИВНИ ГРАЖДАНИ ЗА РЕАЛНО УЧАСТИЕ В
ПРАВОСЪДИЕТО“,
организирана от Българския институт за
правни инициативи**

3.02.2015 г., ул. „Пиротска“ № 7, Съюз на юристите в България

Съкратена стенограма

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Добър ден!

Бих искала да благодаря на всички присъстващи за интереса към днешната дискусия. Изключително сме щастливи от възможността да започнем работа по проекта „Съдебните заседатели – активни граждани за реално участие в правосъдието“ с помощта на Програмата за подкрепа на неправителствените организации по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.

С тази дискусия, освен че откриваме официално старта на проекта, искаме да се получи един обективен, критичен и реалистичен разговор за това как трябва да бъде структуриран институтът на съдебния заседател, така щото той от пасивен да се превърне в активен и да гарантира гражданското участие в процеса на правораздаването.

За откриване ще дам думата на заместник-министъра на правосъдието г-жа Мичева-Русева. Заповядайте, госпожо заместник-министър!

Вергиния Мичева-Русева: Добър ден и от мен.

Искам да поздравя Българския институт за правни инициативи за този страховтен проект, който започва своята реализация. Министерството на правосъдието изцяло подкрепя инициативата за уреждане на статута на съдебните заседатели, тъй като всички знаем колко важно е тяхното участие във всяко едно наказателно производство. Аз като съдия имам продължителен опит в работата със съдебните заседатели и знам колко важно е те, първо, да прочетат делото, после да бъдат активни по време на наказателното производство, за да могат да дадат обективна оценка и да вземат съответно решение как да завърши производството.

Лично аз имам много добри впечатления от работата на съдебните заседатели, но е важно да бъдат уредени техните проблеми, защото дълги години нищо не е правено в тази сфера. Знаем, че служебният министър на правосъдието г-н Йорданов бе-

ше сформирал работна група, така че ние се надяваме да продължим започнатото и да финализираме успешно проекта заедно с вас.

Благодаря ви.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря на заместник-министър Мичева-Русева.

Само едно допълнение по повод усилията на Министерството на правосъдието. В някаква степен с днешната дискуссия ние започваме да изпълняваме и актуализираната Стратегия за съдебна реформа, тъй като една от специфичните цели в документа е осигуряването на реално обществено участие в правораздаването чрез института на съдебните заседатели. Проектът, който стартираме, се оказва изключително навременен.

Сега давам думата на ръководителя на проекта Цветомир Тодоров за кратко представяне. Заповядайте.

Цветомир Тодоров: Благодаря на всички присъстващи.

Ще се постарая да бъда пределно кратък. Дейността на нашата организация по този проблем започна още през 2011 г., когато проведохме пилотно изследване, провокирани както от някои медии, така и от избора на съдебни заседатели за Софийския градски съд и за Специализирания наказателен съд.

През 2013 г. ние участвахме в работна група, сформирана по време на мандата на министъра г-н Драгомир Йорданов. Работната група свърши добра работа, но тя не свърши най-важното – не успяхме да постигнем вътрешен консенсус относно развитието на института, а след края на тогавашното служебно правителство нещата останаха висящи. Затова решихме да продължим усилията си. Така стигнахме до проекта „Съдебните заседатели – активни граждани за реално участие в правосъдието“.

Веки от вас знае каква е тежестта на съдебните заседатели, макар че самият институт е в парадоксална роля. Наистина е доста negliжиран и това би могло да се обясни с привидно по-малкото натоварване на съдебните заседатели с властови ресурс. Законодателят обаче е приел, че в случаите, определени със закон, съдебните заседатели участват задължително по делата на първа инстанция. Ако омаловажим тях, означава да омаловажим първата инстанция.

За съжаление, трябва да призная, че работейки по този проблем, съм чувал подобни мнения, и то от граждани – първата инстанция не е важна, при положение че има втора и трета. Струва ми се, че това е абсурдна ситуация.

За да се справим с проблема, решихме да направим социологическо изследване, което да покаже какви всъщност са основните проблеми на този институт. Част от тези проблеми са ясни за всички вас, но друга част не са ясни в пълнота, защото никой не е правил такова изследване. Реално съдебните заседатели са извън обсега на

съдебната статистика, не се знае наистина каква е тяхната работа по места. Практиката е много разнородна.

Изследването ще се комбинира с широк сравнителноправен анализ. Освен че ще използваме експертната на нашия институт, сме привлекли и външни сътрудници, единият от които е днес тук – адвокат Даниела Доковска. Това е за първата част от проекта.

Във втората част ще се опитаме да видим какви биха могли да бъдат пътищата за развитие на института, като се надяваме да изградим методология за прозрачно назначаване на съдебни заседатели. Доста трудно начинание по мое мнение, защото се сблъскваме с няколко проблема. На първо място, това е кризата в представителността в днешно време, а на второ – намирането на правилния баланс между избора на подходящи хора и това да няма по някакъв начин дискриминация, да се запази духът на института.

Третата част е чисто практическа, на терен, и ще включва работа с 5 конкретни общини. В края на 2016 и началото на 2017 г. отново предстои избор на съдебни заседатели. Заедно с тези пилотни общини ще приложим разработения ни опит до момента. Тук ще очакваме и силно съдействие от институциите.

Идеята за този проект е да се избегне недъгът на редица реформи, които се осъществяват в България на принципа „проба – грешка“. Това връща общественото мнение назад, т.е. хората виждат как се прави някаква реформа, тя не сработва и казват – това не е добре. Така, освен че се забавя самата реформа, се губи и ценен ресурс. Това е. Отворени сме към въпроси и се надявам днес да стане добра дискусия.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря на колегата Тодоров. Говорейки за проблемите и предизвикателствата към института на съдебния заседател, сме поканили за встъпителни думи двама изявени юристи. Единият от тях е „вътре“ в системата, ако мога така да се изразя – съдия Методи Лалов, председател на най-големия първоинстанционен съд в страната, а другият е „отвън“, пак най-образно казано – това е адвокат Даниела Доковска, която мисля, че няма нужда от допълнително представяне.

Започваме с погледа отвън. Заповядайте, адвокат Доковска.

Даниела Доковска: Благодаря.

Уважаеми колеги, най-напред бих искала да поздравя участниците в проекта за това, че са се заели с една наболяла, несъмнено актуална и много важна тема за развитието на правосъдието у нас.

Участието на съдебни заседатели в разглеждането на голяма част от първоинстанционните дела е основен принцип на наказателния процес в българското съдопроизводство. Безусловно институтът на съдебните заседатели е необходим в едно демократично общество. Това е форма на участие на гражданството в държавната дейност по осъществяване на правосъдието, която цели да гарантира независимостта,

обективността и безпристрастието на съда. Това е форма на обществен контрол върху дейността на професионалните съдии, начин за преодоляване на рутинността в тяхната работа, гаранция за ефективна защита на правата и законните интереси на гражданите.

Моят опит показва, че съдебните заседатели са извънредно важни – особено в случаите, когато делото не е с изключително правна сложност, а по-скоро е свързано с проблемна житейска ситуация, когато се изискват преди всичко чувство за справедливост и житейски опит – за да се индивидуализира наказанието на подсъдимия, да се определи обезщетението за неимуществени вреди на гражданския ищец, да се прецени нуждата от задължително лечение на освидетелстваното лице и т.н. В такива случаи съдебните заседатели са истинският коректив на бюрократичното отношение към хората и към делата.

Отговорността на съдебните заседатели е изключително голяма, като се има предвид, че в повечето континентални системи те действат в състава на шофенски съд, т.е. в обща колегия от професионални и непрофесионални съдии, които съвместно решават всички въпроси на делото и постановяват присъдата. Те имат не само равни, но и еднакви права със съдиите. Те винаги са мнозинството в съдебния състав, следователно имат всички възможности да играят първенстваща роля в наказателното производство по съществуващото на делото – когато се решава въпросът за виновността и наказанието.

Нещо повече – участието на съдебни заседатели е от естество да укрепи (или съответно да подрони) доверието на обществото в правосъдието. Идеята, че подсъдимият се съди от хора, равни нему, е заложена още в „Магна Харта Либертатум“ като гаранция за справедливост на процеса.

Мисля, че не е спорно обаче, че нормативната регламентация на института на съдебните заседатели у нас е подценена и не съответства на равнището на отговорността, която правната система възлага на съдебните заседатели. Основната проблематика на института на съдебните заседатели се регулира на подзаконово равнище, което я прави по-нестабилна, а често пъти и по-некачествена.

Въпросът за избора на съдебните заседатели е решен по начин, който води до криза на представителността. Начинът, по който се избират съдебните заседатели, като че ли насърчава общинските съветници да включват в тази дейност свои роднини, приятели и партийни съмишленици. В някои общински съвети изборът на съдебни заседатели откровено се провежда на основата на партийни квоти – толкова за управляващото мнозинство, толкова за останалите партии. Това внася елемент на партийност в департизирания съд, което може да се окаже решаващо, когато подсъдимият или пострадалият са известни в обществото със своя активна обществена или политическа позиция.

Още по-лошо е, че при тази схема подборът на съдебните заседатели се извършва непрозрачно и на основата на личните им контакти с една или друга партия или личност. Това поражда зависимости, които остават неизвестни за самия съд и за гражданството.

След като съдебните заседатели се избират от общинския съвет, съдът има само формална роля за тяхното одобряване.

Естествено е, че обсъждайки начина на избор на съдебните заседатели, ние би трябвало да изберем вариант, който да съответства на най-модерните и сигурни континентални модели. В този смисъл мисля, че проектът може да изиграе решаваща роля, защото у нас не е правено сериозно и задълбочено научно изследване на действащите системи.

Не бих могла в момента да предложа някаква коренна промяна в начина на избиране на съдебните заседатели. Струва ми се, че по-скоро трябва да се търси усъвършенстване на действащия модел. Не виждам засега кой друг освен общинския съвет може да избира съдебни заседатели. Може би обаче трябва да се подходи другояче. Ако, да речем, съдът в Благоевград се нуждае от 100 съдебни заседатели, нека общинският съвет да избере 400. Така съдът ще разполага с много по-голям контингент от съдебни заседатели и ще може да ги включва в съдебните състави на случаен принцип. Изглежда ми, че това може да отслаби зависимостите и дори да ги сведе до минимум.

По този начин ми се струва и че ще се преодолее практиката на формиране на постоянни съдебни състави в съдилищата. В редица съдилища едни и същи съдебни заседатели участват в разглеждането на делата с едни и същи съдии; може да се каже, че те са съдебни заседатели на самия съдия. По този начин обикновено се формира един задружен колектив под ръководството на съдията и делата протичат напълно безконфликтно вътре в съдебния състав под доминиращото въздействие на председателя.

Така се обезсмисля участието на съдебните заседатели в решаването на делата като представители на гражданството.

Един друг, извънредно сериозен според мен въпрос е въпросът за участието на съдебни заседатели при конфликт на интереси, защото такъв конфликт на практика изобщо не може да се установи в хода на производството.

Никой не знае какъв е съдебният заседател, който участва в делото. В Софийския градски съд се оказва например, че заседават съдебни заседатели, които са на служба в полицията. Какво очакваме от тях, когато министърът на вътрешните работи вече е дал интервю, че подсъдимият е опасен престъпник? Това е абсурд, който не може да се случи в една демократична държава, защото първото изискване към един съдия, респективно съдебен заседател, е да бъде безпристрастен – както обективно, така и външно, от гледище на обществеността.

Самите участници в процеса изобщо не знаят професията на съдебните заседатели – дори когато законът изисква те например да са учители. Разчита се това обстоятелство да е известно на председателя на съдебния състав, но това невинаги е сигурно и винаги може да стане грешка. Страните имат право на възможност за проверка на законността на съдебния състав.

По друго дело в Софийския градски съд пък се оказва, че съдебният заседател е привлечен като обвиняем в друг процес. Това можеше да остане неизвестно както за страните, така и за председателстващия съдия. Нали няма да е подходящо в един момент съдебният заседател внезапно да се озове в затвора с влязла в сила присъда?

Всъщност на практика страните не могат да упражнят правото си на отвод спрямо съдебните заседатели, защото не знаят нищо за тях. Някои от тях може да имат например търговско дружество заедно с пострадалия или с основния свидетел на обвинението. Това няма как да се разбере. Професионалните съдии пишат декларации от всякакъв вид; лично аз мисля, че повечето от тях са излишни. Но за мнозинството от съдебния състав, който решава делото, няма никакви изисквания.

От друга страна, се чуват гласове на съдебни заседатели, че информацията за тях трябва да бъде едва ли не секретна, защото се страхували за сигурността си. Това също е абсурд – не може да бъде неизвестен онзи, който в един публичен процес поема отговорността да постановява съдебни актове. Една правова държава не може да допусне правосъдието да се осъществява от лица, които остават неизвестни за съдещите се и за обществото. Не може съдията, прокурорът и адвокатите да са обществено известни, а участниците в съдебния състав да са забулени в тайна. В крайна сметка, ако някой се страхува да упражнява определена дейност, той няма задължението да я упражнява.

В същото време съдебните заседатели с основание поставят въпроса за своята подготовка. Ние не искаме от тях да са професионални съдии, тъкмо обратното. Но те трябва да знаят своите права, правата на страните, да имат представа за развитието на наказателния процес и т.н. Това налага те да получат специфична подготовка, за да вършат пълноценно работата, за която са избрани. Те трябва ясно да разбират своето предназначение, да разбират, че не са изразители на общественото мнение, че от тях се очаква независимост, безпристрастие и честност. Това изисква ясна представа за функционалните им задължения.

В същото време съм убедена, че обществото не иска и няма нужда от това съдебните заседатели да се професионализират, да се превръщат в рутинни съдии или пък да формират един скъпоструващ квазидържавен апарат. На тази плоскост според мен участието на съдебните заседатели трябва да се обсъжда като изпълнение на обществен дълг с полагане на оценяем труд, а не като ресурс за разкриване на допълнителни работни места.

Мисля, че всички тези въпроси следва да се решат, като специално се отчете разбирането на съдиите и съдебните заседатели.

Аз изложих пред вас само една малка част от проблемите – така както ги виждам и така както ги виждат множество адвокати, с които сме ги обсъждали. Не бива да се забравя, че нашият поглед е отвъд съдебната власт, но вътре в съдебната система. Не бива да се забравя също, че адвокатите се явяват в процеса както за пострадалия и за ошетеното юридическо лице, така и за подсъдимия и за евентуалния граждански ответник, ако има такъв. Защиатавайки правата на гражданите и юридическите лица от позициите както на обвинението, така и на защитата, ние сме особено заинтересувани от независимостта и безпристрастността на съда. Без независим и безпристрастен съд адвокатската защита е напълно безсмислена.

Ние оценяваме по достойнство участието в процеса на съдебните заседатели и не бихме искали нищо друго освен те по най-максималния начин да бъдат полезни на системата и на българските граждани.

В този смисъл считам проекта за извънредно полезен и желая успех на всички участници!

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря на адвокат Доковска.

А сега да прехвърлим топката в полето на съда, да видим погледа отвътре.

Съдия Лалов, успяват ли наистина съдебните заседатели да осъществят реално естествен контрол и да се преодолее рутината, за която говореше адвокат Доковска? Заповядайте.

Методи Лалов: И аз искам да изкажа преди всичко удовлетворението си и поздравленията си към организаторите на този изключително важен проект.

За мен е изключително трудно да говоря след адвокат Доковска, която като академичен човек и изявен юрист разкри почти всички аспекти на проблемите, които среща институтът на съдебните заседатели. В този смисъл ще трябва да потвърдя всички изводи, които тя направи до настоящия момент. Очевидно в принципен план погледът „отвън“, макар и „вътре“ в съдебната система, както правилно отбеляза адвокат Доковска, съвпада с погледа на съдиите, без да претендирам, че обвързвам всички колеги.

И по моему правната уредба на института на съдебните заседатели е изключително семпла в лошия смисъл на това понятие. Всъщност тя предполага значително проблемите, които наблюдаваме. А те са много – от липсата на реални работещи критерии и механизми за избор на най-достойните представители на гражданското общество, които да провеждат общественото начало в наказателния процес, до начина им на работа, който впрочем е функция от това, че не биват избирани най-добрите представители на гражданското общество, и, разбира се, от битовите условия, при които работят, до начина, по който всъщност са определени техните права и задължения.

Забележете, по закон съдебните заседатели имат правата и задълженията на съдиите. Правата по-скоро са ясни, но не им създаваме предпоставки да ги упражняват. А задълженията не са докрай разработени, още повече от гледна точка на конфликт на интереси, на възможност да бъдат отвеждани при наличие на такъв конфликт. Всъщност няма и механизми, с които съдебните заседатели да бъдат контролирани за изпълнение на тези задължения.

Един от наболелите въпроси, който се постави, е „привързването“ на съдебните заседатели към определен състав. Член 72, ал. 2 от Закона за съдебната власт обаче изрично урежда този въпрос. Уредбата е такава, че за всеки съдебен състав чрез жребий се определят основни и резервни съдебни заседатели – следователно „привързването“ е законодателно решение. В този смисъл честата смяна на съдебните заседатели в състава или въобще избирането им на случаен принцип биха противоречали на закона. На мен ми се струва обаче, че законодателното решение не бива да е такава. Аз наблюдавам от практиката, че действително в някаква степен се наблюдава обвързаност на съдебните заседатели от председателя на състава. Това е неизбежно, тъй като за целия 5-годишен мандат те стават един екип, а не такъв е смисълът на закона. Идеята за общественото начало не е съдията и съдебните заседатели да бъдат един отбор. Не казвам, че трябва да са врагове, но не бива и техните виждания да се сближават така, че между тях да няма различия. Колективният орган, който се състои от професионалисти и непрофесионалисти, трябва да работи така, че да има съпротива между професионалното мнение и общественото начало, което да доведе до спазване на законността и налагане на справедливо наказание.

От друга страна, като функция от това, че невинаги се избират най-добрите представители на обществото, съдебните заседатели най-много се вълнуват от това да имат някакъв допълнителен източник на доход. Абсурдно е това да продължава така. Когато пък този източник на доход се определя и от председателя на състава, защото той на практика посочва колко време реално е продължило съдебното заседание (това, разбира се, е видно и от съдебния протокол) и разписва ордера на съдебния заседател за получаване на възнаграждението, за каква реална независимост говорим? Говоря в принципен план. Аз например в моя състав никога не съм усетил такъв проблем, но когато уредбата е такава, може да допуснем, че този проблем съществува.

Така че очевидно трябва да се работи за промяна на уредбата. Още повече че статутът на съдията е уреден на законово ниво. А при съдебните заседатели, както каза и адвокат Доковска, имаме препращане към подзаконов нормативен акт, който впрочем към настоящия момент следва да се издава от Висшия съдебен съвет. А пък имаме и решение на Конституционния съд, което обяви тази норма за противоконституционна. Всъщност налице е един правен вакуум – както относно реда и начина на избора на съдебните заседатели, така и относно определянето на тяхното възнаграждение.

Сега работим по наредба, която всъщност не е действаща. Решението на Конституционния съд е от 2011 г. – 4 години законодателят не намира време да поправи този текст. В този смисъл, дори когато има начертана Стратегия за съдебна реформа, ми се струва, че има въпроси, които може да бъдат решени „на парче“ в добрия смисъл на тази дума. Не е нужно да чакаме да се реализира цялата реформа, за да решим проблеми, които са видими и не са толкова трудно отстраними. В противен случай няма да имаме независими съдебни заседатели. Те ще са зависими – в определена степен от професионалния съдия, а в каква степен ще са зависими от други интереси – трудно може да бъде установено докрай.

Отделно от всичко това трябва да се разгледа и битовата страна на въпроса. Казваме, че съдебните заседатели имат равни права и задължения със съдиите, а ги третираме по изключително недостоен начин. Не че в българската съдебна система адвокатите и страните са третирани по-добре – знаете какво е положението например в Софийския районен съд – това е моя тема, доста близка ми е до сърцето... Но ние всъщност караме съдебните заседатели да седят по пейките в коридора наред с подсъдимите и със защитниците, тоест наред със страните. Пък и пейките са недостатъчно. Не бива съдебните заседатели да бъдат изолирани от обществото, но пък и чак такава близост няма смисъл.

Същите тези съдебни заседатели няма къде да оставят дори дрехите си в съдилищата. Няма дори гардеробна. Няма къде да прекарат 20-те минути между две съдебни заседания, ако се окаже, че в съдебната зала не може да останат поради разглеждането на друго дело.

Така че изискванията, които бихме поставили към тях, трябва всъщност да бъдат адекватни на нашето отношение към тях. Получаваме такива съдебни заседатели, каквито очевидно заслужаваме.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря на съдия Лалов. Ако мога така да се изразя, това в някакъв смисъл беше официалната част на нашето представяне.

Сега откривам дискусиата и се надявам, както казах и в началото, да се получи един обективен, професионален и критичен разговор.

Г-жа Емилия Николова.

Емилия Николова: Здравейте. Аз съм председател на Съвета на съдебните заседатели в Софийския градски съд.

Предполагам, че разбирате моето вълнение. Аз не съм юрист и заставам пред всички вас, които сте юристи, за да поставя проблемите така, както се виждат от съдебните заседатели.

Г-н Лалов е напълно прав – започвам от последното, което каза – че ни третират по недостоен начин. Ние стоим в Софийския градски съд на пейките, на течение. Вие всички знаете какъв е проблемът в Софийския градски съд със закъснението на

делата. Ние чакаме с часове. Има заседания, които са насрочени за 9, 30 ч., а започват в 15,00 часа. През цялото това време ние седим в един коридор и чакаме да бъдем повикани за участие в съдебното заседание. Да не говорим пък, че времето, през което чакаме, не се отразява в съдебния протокол и това време остава за наша сметка.

Приветствам проекта като изключително необходим. Но се притеснявам, че проектът е ориентиран към 2017 г., а ние имаме проблеми сега, които спешно трябва да бъдат решени.

Факт е, че нямаме наредба. Факт е, че миналата година Конституционният съд върна правомощията на Висшия съдебен съвет със свое решение, но там, където препрати правомощията на Висшия съдебен съвет, нас ни няма. В чл. 130, ал. 6 на Конституцията нас ни няма.

Така че Висшият съдебен съвет остана без право да регламентира организацията на дейността на съдебните заседатели. Явно, че единствената институция, която има такива правомощия, е Министерството на правосъдието.

От две години алармираме обществото за нашите проблеми. Никой не ни чува. Изпратихме много писма. Изпратихме писма в Министерството на правосъдието. Изпращахме писма до министър-председателите, до Народното събрание, до Висшия съдебен съвет. Отникъде никакво внимание. Това ни принуди през декември да изпратим писмо и до еврокомисаря по правосъдие. Ние искаме да бъдем чути. Хубаво е, че го има този форум, защото трябва да бъдем чути. Трябва да знаете как стоят проблемите при нас.

Искаме регламентация на нашите права, задължения и отговорности. Защото е недопустимо в една наредба да бъде записано едно-единствено задължение на съдебния заседател – че трябва да се явява на заседание в прилично облекло. Това е недопустимо, да не кажа и по-тежка дума. Искаме регламентация на нашите права, задължения и отговорности.

Да, ние имаме правата и задълженията на съдиите. Но ние не сме юристи. Законът не е поставил изискване към съдебния заседател за образователен ценз. Това предполага, че съдебните заседатели могат да бъдат хора с основно образование. Как ще се запознаят те с всичките материали по делото, как те ще ценят доказателствата, четейки ги, какво ще разберат те от тях?

Затова аз искам да бъде регламентирано – ще четем ли делата, или ще изградим своето вътрешно убеждение въз основа на доказателствата, които са представени пред нас по време на съдебното заседание? Защото аз считам, че съдебните заседатели трябва да изградят своето вътрешно убеждение именно по този начин.

Всички вие знаете, че при по-голяма част от делата обикновено се казва – колеги, с цел спестяване на съдебно време, да приемем, че обвинителният акт е прочетен. Или за заключенията на вещите лица – страните имат ли въпроси? Няма въпроси. Приемаме ли експертизата? Приемаме експертизата. Съдебният заседател нито знае какви са въпросите към вещите лица, нито знае какъв е отговорът на вещите лица.

Това са много важни неща, които искаме да бъдат регламентирани, за да знаем какви са нашите задължения.

Вие виждали ли сте и в колко случаи сте виждали съдията да даде възможност на съдебните заседатели да зададат въпроси? Това се случва изключително рядко. Има и съдии, които четат определения, без да са си направили поне труда да вдигнат папката и така, проформа, да попитат съдебните заседатели какво отношение имат по въпроса.

Самоотвод. В кои случаи съдебните заседатели трябва да си направят самоотвод?

Защо на страните в процеса се раздават протоколи от съдебните заседания, а на съдебните заседатели не се раздават? Следващото заседание се насрочва за след 3–4–5–6 месеца. Защо аз трябва да губя време, да излизам от работа, за да чета какво е казано в предишното заседание или пък да прочета бележките си, вместо да прочета протокола?

Да кажа няколко думи за случайния принцип. Според мен в съдилищата в страната всеки си спазва случайния принцип както на него му е изгодно. Знаем каква е практиката в Софийския районен съд със случайния принцип – съдебните заседатели почти са прикачени към съдиите.

В Софийския градски съд има и друга практика, която не е добра и за която сме алармирали ръководството на съда. Ако в първото заседание не се даде ход на делото, по което е определен съдебният заседател, той отпада от съдебния състав и за следващото заседание се определят нови съдебни заседатели. Тогава аз питам – ако съм имала добрата воля да отида предварително да прочета поне обвинителния акт, а нямам гаранции, че ще остана по това дело, тогава защо да го правя? Да се запознавам с всичките дела на Софийския градски съд за обща култура ли?

Вие казвате „да полагаме оценяем труд“, но това да не бъде препитание за съдебните заседатели. Това е изключително важен въпрос. В обществото, когато стане въпрос за съдебните заседатели, ако погледнете медиите, обикновено се казва – съдебните заседатели пак плачат за пари. Извинявайте, но вие без пари ли работите?

По този въпрос, за да знаете горе-долу примерно какви са възнагражденията в Софийския градски съд, съм си направила труда да ви кажа какви са моите възнаграждения за миналата година. Извадила съм данните в началото на януари, не бяха преведени парите ми за месец декември, затова ще ви кажа за 11 месеца. Получила съм за 11 месеца 483 лв. и съм участвала в 48 заседания, което означава, че аз на заседание съм получавала по 10, 06 лв. Не ви ли се струва, че това е унизително? Ние се произнасяме по човешки съдби – за 10 лв. на заседание! И когато ние искаме да се реши въпросът с възнаграждението на съдебните заседатели, всички казват – те пак плачат за пари! Извинете, моля, но действително трябва да има полагане на оценяем труд. Хайде сега вие, специалистите, оценете нашия труд.

Искам да кажа и следното. Тези 10, 06 лв. на заседание са усреднени. Има заседания, в които ние отиваме, не се дава ход на делото, не е дошла някоя от страните – и ние си тръгваме.

В Софийския градски съд сумата, която получаваме, е 6, 64 лв. на час, като от нея се правят съответните удържки. За същото свое явяване в съдебното заседание вещото лице получава по наредбата 15 лв. плюс транспортните разходи. Няма случай, в който при отлагане на делото на вещото лице да не му е изплатено възнаграждение за явяването – не по-малко от 20 лв. Извинете, моля! Те получават възнаграждение за своята експертиза. Това е техният труд. С какво тяхното явяване е по-скъпо от нашето явяване? Това не е ли negliжиране на нашето участие в процеса?

Въпросът за обучението на съдебните заседатели е една много болна тема. Болна и за мен като председател на Съвета на съдебните заседатели. Нашият мандат започна през лятото на 2012 г. От 250 съдебни заседатели, избрани и положили клетва в Софийския градски съд, 50 съдебни заседатели са с предишен мандат. 200 съдебни заседатели са нови. При мен идваха жени, които казват: „Извинете, госпожо, аз трябва да вляза в заседание, кажете ми къде да отида, какво да направя, като вляза там?“. Така ли трябва да бъде?

Ако обществото иска съдебният заседател да си върши работата, тоест да представлява обществото в този съдебен процес, той, преди да отиде и да седне на банката, трябва да знае какви са неговите права, задължения и отговорности. Той трябва да знае защо е там. На базата на тези свои знания той трябва да има самочувствието да застане до съдията като пълноценен участник в съдебния процес, да знае как се пише особено мнение, да знае в какви случаи трябва да си направи самоотвод. Това е нещо, за което някой трябва да се погрижи. Кой трябва да се погрижи, ще решите вие, но някой трябва да го направи.

Защото тези хора, които са за първи път в мандат, както и аз съм била, ще ме извините, но са хора от улицата, хора, които не са влизали в съда. Те не знаят кой кой е в съдебната зала. Те трябва да получат предварителна информация кой кой е и какви са техните права. Как очаквате от един комплексиран съдебен заседател да заяви своята позиция и своята отговорност? Не, той няма да го направи, защото той е респектиран от знанията и възможностите на съдията. Защото ако и вас, магистратите, ви изпратим примерно в журиране на конкурс по ядрена физика, вие ще се чувствате точно толкова безпомощни като нас, когато никой не ни е обучил предварително на принципите и правилата, въз основа на които да осъществяваме дейността си.

Един друг въпрос. Съдиите ги контролират във въззивната инстанция. Има ли някой, който да се интересува какво правят съдебните заседатели, какви решения вземат? Въобще обществото, след като е изпратило тези съдебни заседатели там, интересува ли се от това какво правят те там и как си вършат работата?

В сега действащата наредба е записано, че съдебните заседатели си приемат вътрешни правила. Вие считате ли, че това е нормално – съдебните заседатели да си

приемат вътрешните правила? Аз считам, че трябва да се върви към закон, но тъй като това е бавен процес, максимално бързо трябва да се направи една действаща наредба с правилник за приложение и в него трябва да бъдат отразени основните принципи и постулати на работата на съдебния заседател. А не съдебните заседатели да си приемат вътрешни правила. Ние си приехме вътрешни правила в Софийския градски съд, дадохме ги на ръководството, поискахме то да ги съгласува, защото ние може да сме излезли въобще от принципите. Две години и половина чакаме съгласуване на вътрешните правила. Четири пъти се губиха. И аз вече се отказах да ги подавам за съгласуване. Как така всеки ще си измисля вътрешни правила? Как така всеки съд, всеки състав на съдебните заседатели ще си измисля вътрешни правила? Аз смятам, че това трябва да бъде уредено в правилник за дейността на съдебните заседатели и правилата да бъдат еднакви за всички съдилища.

Това е.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря Ви за емоционалното изказване. Бръкнахте дълбоко в раната.

Сега има думата г-н Пенчев и след това има заявка от съдия Александров.

Заповядайте, г-н Пенчев.

Константин Пенчев: Благодаря.

Аз приветствам този проект, защото на мен ми се струва, че когато се приемаше новата Конституция и се слагаше основата на новата правна система и на новата съдебна система, никой изобщо не си спомни, че има съдебни заседатели. Тях ги преписахме от старите закони и искам да ви кажа, че като слушах колегата Доковска и съдия Лалов, все едно че чувах моите проблеми, когато аз правораздавах по Живковата конституция и по тогавашните закони. С нищо не са се променили проблемите на съдебните заседатели.

Когато аз започнах в един малък съд, съдебните заседатели бяха трима-четирима пенсионери, които идваха винаги на повикване. Когато се опитах да приложим случайния принцип тогава, в онова далечно време, казах – чакайте сега, за този съд са избрани 50 съдебни заседатели. И повиках двама работещи, не пенсионери, от съседни села. Трябва да ви кажа, че се видях в чудо. Изобщо не можах да им обясня за какво са при мен, за какво са седнали и какво трябва да правят. И си продължих по стария начин.

Какъв ми е въпросът? Разбрахме какви не трябва да бъдат съдебните заседатели. Не трябва да бъдат избирани по партиен принцип, по роднински принцип, а трябва да отговарят на съответни изисквания – да нямат конфликт на интереси и т.н., и т.н.

Аз обаче не разбрах основния принцип. Първо, да кажем, дали ние оставаме на принципа на шофените, както каза колегата Доковска, защото Вие казахте много правилно – ние трябва да водим курсове на съдебните заседатели, но не трябва да ги

обучаваме твърде много, за да не станат квазипрофесионалисти, да бъдат гласът на народа, гласът на обществото. Трябва да помислим все пак дали това ще бъде окото на обществото, или ще бъдат квазипрофесионалисти. Защото, както каза председателят на Съвета на съдебните заседатели, за мен е много по-правилно те да не четат делата. Те трябва да слушат какво се случва в залата и това да формира тяхното мнение.

Но въпросът ми е – кого ще привлечем за съдебен заседател в България? Или трябва да направим нещо като в САЩ – задължително всеки, който има граждански права, да е задължен да се явява на сесия. Или трябва да направим тази длъжност наистина престижна. Защото, извинете много, но един работещ българин – независимо в частния бизнес или в държавно предприятие, дали ще има времето и желанието да ходи, да си губи времето, да чака да започне делото или да не започне, да проучва делото и т.н.? Ние казваме – „те само за пари мислят“. Ама в края на краищата нали трябва да има някакъв стимул? Ако кажем, че това е граждански дълг, този дълг трябва да се изрази чрез задължение, няма как да бъде иначе. Или пък да направим такава привлекателна, престижна дейността на съдебния заседател, че той наистина да има желание да участва. Защото ние в момента кого можем да вземем? Само тези хора, които си докарват някой лев допълнително, защото са примерно на пенсионна възраст или нямат друго препитание. За мен това е основният проблем – да поставим въпроса за съдебните заседатели – кой какво прави в нашия процес. И по какъв начин увеличаваме търсенето, тоест да има желаещи за съдебни заседатели. Тогава може да поставяме въпроси, да казваме – не може да бъдеш роднина, не може да бъдеш избран на партиен принцип, трябва да имаш такива и такива морални качества.

Ние в момента нямаме изобщо търсене, тоест никой не иска да стане съдебен заседател, за да кажем – ти трябва да отговаряш на тези и тези условия. За мен тези неща трябва да се решат.

А иначе това за наредбата, за закона – спор няма, че трябва да има закон, спор няма, че трябва всички материални и битови въпроси да бъдат решени, те са много важни, не ги подценявам. Но първо трябва да се отговори на въпроса какво правят съдебните заседатели в нашия процес, какво очакваме от тях, защото те са наистина окото на обществото. Стана много модерно гражданите да участват. Ами гражданите участват по закон в правораздаването именно чрез института на съдебните заседатели.

Може би трябва да изградим една нова концепция, за да разберем какво правим отгук нататък.

Благодаря ви.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Съдия Александров, заповядайте.

Свилен Александров: Благодаря. Аз съм председател на най-големия военен съд в България – Софийския. Мисля, че е удачно да чуете мнението и на военните юристи, макар и в последно време да сме твърде пренебрегвани.

Като слушам колегите, ми се струва, че при нас, военните, нещата са на много по-добро ниво в сравнение с останалите съдилища. Може би това се дължи на по-малкия брой на първоинстанционните военни съдилища – сега те в България са само три. Като изключим съдилищата в София, Пловдив, Бургас и Варна, в останалата част на страната проблемът със съдебните заседатели може би не е толкова наболял.

Наистина ние в момента нямаме нормативна база, по която да работим. Наредба № 1/2011 г. е отменена, обявена е за противоконституционна. За мен в сила сега е Наредба № 2/2008 г., която обаче е отменена с последващата Наредба № 1/2011 г., и се получава наистина един интересен казус. Преди това е действала Наредба № 27/1994 г. Направих си труда да проверя и установих, че всяка следваща наредба е препис на предходната. В последната Наредба № 1/2011 г. разликата с Наредба № 2/2008 г. е само в това, че е включен Специализираният наказателен съд и че съдебните заседатели за него се избират от Столичния общински съвет. Всичко друго е абсолютно еднакво.

Съгласен съм, че трябва да има един правилник или наредба, който да съдържа ясно обусловени задължения и права на съдебните заседатели.

На мен ми се струва, че цялата ни система е сбъркана. Ние винаги тръгваме да правим някакви промени на парче. По въпроса дали съдебните заседатели трябва да четат предварително съдебните дела – аз и колегите ми от съда, на който съм председател, сме на мнение, че в наказателния процес трябва да се премахне служебното начало и той да стане един състезателен процес. Нито съдията, нито съдебните заседатели трябва да знаят предварително за какво става дума в делото. И в този състезателен процес според това коя страна успее да докаже тезата си, прокуратурата – обвинението, или пък защитата – защитната си теза, да се решава съответният казус.

Донякъде съм съгласен с г-н Пенчев, че може би съдебните заседатели не трябва да са юристи. Няма да крия, че в нашия съд – и аз не мисля, че това е някакъв лош прецедент – е имало случаи, когато съдията е на особено мнение, а делото се решава от съдебните заседатели. След това обикновено горната инстанция отменя присъдата и потвърждава становището на съдията, но какво да се прави – това е институтът на съдебните заседатели.

В Софийския военен съд сме изготвили Правила за работата на съдебните заседатели, в които ясно и точно са разписани всички техни права и задължения. При всеки избор на съдебни заседатели и преди полагаането на клетва председателят на съда подробно им разяснява всички техни права и задължения, раздават им се материали с тези права и задължения, с възможността им за отвод на основание чл. 29 от НПК и реда за отвеждането по чл. 31 НПК. Тези правила са подробни и са на разпо-

ложение на съдебните заседатели. Ако те имат желание да се запознаят с тях и да ги спазват, нещата са много ясни и прости.

Мисля, че всеки закон се създава с презумпцията за добросъвестност – както на съдиите, така и на съдебните заседатели. Така че, ако съдебните заседатели имат интерес да прочетат определено дело, аз не смятам, че някой колега би отказал да им го предостави. Ако пък съответен съдебен заседател има някакви въпроси от правна или фактическа страна, те ще му бъдат разяснени от съдията докладчик.

Съгласен съм с г-н Пенчев, че ние трябва да намерим начина за привличане на хората за съдебни заседатели. Какъв е сега възрастовият състав на съдебните заседатели? Знаете, че едно време никой не искаше да става съдебен заседател освен пенсионерите. Така е в момента и при нас, в армията. Съдебните заседатели във военните съдилища съгласно чл. 68, ал. 4 Закона за съдебната власт се определят по предложение на командира на поделението и се избират от общото събрание на съдиите от Военноапелативния съд. Да ви кажа честно, няма много желаещи, никой не иска да си губи времето. Освен това виждате как цялото общество напада съдебната система...

Така че освен с някакво по-сериозно заплашване, аз не виждам с какво друго може да спечелим хората да бъдат съдебни заседатели. Няма какво да крием, че ценностите в България ги няма. Сега някой няма да стане съдебен заседател за чест и достойнство.

Както каза г-н Лалов, в чл. 72, ал. 2 от Закона за съдебната власт е записано, че за всеки съдебен състав се определят основни и резервни съдебни заседатели. Ние не сме толкова натоварени както преди и затова нямаме постоянни състави. Практикуваме така – свикваме съдебните заседатели на сесии за срок от две седмици по четирима души и чрез жребий определяме кой в кой състав ще участва през този период.

Мисля, че при една добра организация от страна на ръководството на съда и съдийския състав и при добро желание на съдебните заседатели може да се работи плодотворно и наистина, както е замислен този институт, думата на народа да се чува и той да взема участие в правораздаването.

Благодаря.

Предс. Биляна Гяурова-Вегертседер: Благодаря на съдия Александров. Той ни дава малко по-различна гледна точка, но също толкова интересна.

Проф. Пенев, заповядайте.

Проф. д-р Пенев: Благодаря, госпожо председател.

Много полезен беше т.нар. поглед „отвътре“ и „отвън“. Има и един трети поглед, с който щях да започна, но г-н Пенчев ме изпревари – това е погледът от дистанцията на времето. Защото и аз като него съм правораздавал по времето на старата Конституция, по старата уредба. И от дистанцията на времето аз се присъединявам към това, което каза той. Нещата не са се подобрили. Институтът не е претърпял почти никакво прогресивно развитие.

Ще се опитам да ви обърна внимание върху нормативната регулация. Напълно съм съгласен с адвокат Доковска, че подзаконово е регулирана материя, която регулира основни отношения. Тя може да бъде предмет само на законово, не и на подзаконово регулиране. Но за това малко по-късно.

Първият въпрос – удачна ли е системата, към която принадлежи институтът на съдебните заседатели в България? Това е континенталната система. Както е известно, припомням, институтът възниква в Англия, в края на XIII и началото на XIV век, а през XV век се усъвършенства. Тогава възникват и двете колегии: малко жури – за вината, голямо жури – за наказанието. И в момента подобна схема съществува в Англия, както и в САЩ, това е част от държавната политика. Там участието на гражданина в процеса е въпрос на философско виждане по отношение на правосъдието.

Това е една малка ретроспекция. В крайна сметка ние сме възприели континенталния модел и аз мисля, че това е правилно. Ние сме в едно правно семейство.

Защо казвам това? Първо, защото вече има гласове – колеги, и то сериозни, с капацитет, се обявяват за възприемане на другата система. С други думи, това изследване би трябвало да даде отговор и на този въпрос. И второ, когато говорим за нормативната основа, има елементи от англосаксонската система, които може да се използват и у нас – при номинирането, при преценката и т.н. Говоря за елементи, не става въпрос за цялостната система.

И сега за нормативната уредба. Текстът, че съдебните заседатели имат правата и задълженията на съдиите, трябва да намери място в Конституцията. Този текст го има само в закона, който по един безкрайно пестелив, по един, бих казал, неприемлив начин урежда няколко неща. А основните въпроси ги делегира на наредбата. Законът изисква с наредба да се решат въпросите за реда, по който се посочват кандидатите, възнагражденията и – забележете, това е бисер! – други организационни въпроси, свързани със съдебните заседатели.

Кои са тези „други организационни въпроси“? Ами че те са най-съществените. Те са най-важните. Те определят статута на съдебните заседатели, правилата, по които те ще участват в съдебните заседания. И това е предоставено за регулиране от наредбата!

Нещата не свършват дотук, защото наредбата, която се опитва да запълва закона, има трагична съдба. Първоначално според старата уредба тя се издава от Висшия съдебен съвет съвместно с Министерството на правосъдието. Следващата редакция на закона я възлага само на Висшия съдебен съвет. Конституционният съд с решение № 10/2011 г. обявява тази разпоредба за противоконституционна, а решението на Конституционния съд от 2014 г., за което и аз съм писал много (и слава богу, че го има!), прецени друго. Така или иначе, тази наредба към момента не действа, защото тя няма конституционно основание.

И сега се питаме – какво оттук нататък? Много е права г-жа Николова, която казва – ние не може да чакаме финала на прекрасната инициатива и прекрасната програма, по която се работи в момента. Защото нещата не търпят отлагане.

Ето какво мисля аз, че трябва да се направи.

Първо, дай боже, да има сега промяна в Конституцията във връзка със съдебната власт по стратегията и там да се добави един текст към чл. 123 и да се каже, че съдебните заседатели имат еднакви права и задължения със съдиите. Този текст е много важен, защото при едно съчетано тълкуване с чл. 129, ал. 6 бихме могли да обосновем компетентността на Висшия съдебен съвет да създава тази наредба. Защото, както Висшият съдебен съвет регламентира статусни елементи на професионалния съдийски корпус – наредби за атестиране, наредби за конкурси, по същия начин той би могъл при наличието на такъв конституционен текст да създаде такава уредба и за непрофесионалната част на съдийския корпус. Ето защо е необходим този текст в Конституцията – за да може да се проведе това свързващо тълкуване и да се обоснове компетентността на Висшия съдебен съвет.

Второто нещо е, че законодателят не трябва да бяга от отговорността си за подробна регламентация на института. А какво би трябвало да обхваща подробната регламентация?

Първо, да се регулират всички въпроси, свързани със статута на съдебните заседатели, с гарантиране на независимостта им – както институционална, така и персонална, включително и в рамките на съдебния състав и във взаимоотношенията професионален – непрофесионален съдия. Да се уредят въпросите за начина на номинирането, въпросите за конфликт на интереси, за които адвокат Доковска говори, за излизане от тази анонимност. Това е статусна материя, която може и трябва да се регулира само със закон. Това е азбучно. Наредбата ще регулира само подробностите – как да се проведе събранието на онзи, който ще излъчва, как да се пишат молбите, за да се проведе изборът, съставът на комисията и всичко останало.

Не навлизам в подробности, защото те ще бъдат много силно дискутирани и обсъждани впоследствие. Но трябва да се замислим за възрастта на съдебните заседатели. 21-годишната възраст вероятно е заимствана от избираемостта на депутатите. Но нали трябва да разчитаме на житейския опит на този човек, на неговата квалификация, на неговия ум, разум и пр.? Защото това е смисълът – съдебните заседатели хуманизират процеса. Приемането на по-висока възраст не е дискриминация, защото тук става дума за условия, а не за привилегия. По същия начин стои и въпросът с образованието – нито Конституцията, нито законът, нито наредбата предявяват някакво изискване за образование. Да не казвам какви слоеве има и какви могат да се наблъскат в този корпус, особено по начина, по който сега се провеждат изборите. Бих казал, че трябва да се изисква и висше образование. Това не е ценз, това е условие, гарантиращо доброто правосъдие. Но това са дискусийни въпроси.

Във всички случаи темата е изключително важна и беше крайно време да бъде поставена. Поздравления за хубавата идея, подкрепям напълно програмата.

Благодаря за вниманието.

Предс. Биляна Гяурова-Вебертседер: Заповядайте, адвокат Доковска.

Даниела Доковска: Аз ще си позволя само една реплика в хода на дискусиата по повод на това, което проф. Пенев каза за образованието.

Масовата престъпност у нас е дело на хора маргинализирани, социално слаби, нискообразовани. Това е масовата престъпност. Ние искаме ли тези хора да бъдат съдени от националния елит, или искаме да бъдат съдени от хора, равни на тях? Аз уважавам всички съображения за значението на образоваността, но нали все пак ние не искаме да формираме един платен съдебен елит, който да съди обикновените, необразовани, бедни хора? Тук изискването за образователно равнище по-скоро прилича на ценз, който противоречи на идеята за представителство в института на съдебните заседатели. Всички хора имат право да бъдат представлявани – както например се представляват в Народното събрание. Там няма изискване за ценз: осъждан – неосъждан, грамотен – неграмотен, хората гласуват за него и го избират. Аз мисля, че ние искаме в съставите в професионалния съд да влязат хора преди всичко честни, разумни, справедливи, с най-различно образователно равнище, социално потекло и социално място, за да може обикновеният човек да бъде също разбран.

Благодаря.

Предс. Биляна Гяурова-Вебертседер: Дуплика.

Проф. Пенев: Само две думи. Аз приемам тази тема за дискуссионна, затова няма да навлизам в нея. Вероятно трябва някакъв баланс, някаква мяра. Съгласен съм с изложените съображения, трябва подробно да се обсъди този въпрос.

Предс. Биляна Гяурова-Вебертседер: Има думата г-жа Христова.

Лилия Христова: Благодаря. Аз съм Лилия Христова, обществен посредник на Столична община и действащ съдебен заседател към Специализирания наказателен съд. Ще говоря малко, за да остане време и за другите. Много полезна, много интересна и много навременна е тази дискусия.

Възможно е и да се променят правилата в бъдеще за избор на съдебни заседатели. Но и сега общинският съвет избира временна комисия за подбор на съдебни заседатели и нищо не пречи да се направи така, че подборът да бъде публичен, да има изслушване на кандидатите, да има участие на граждани в работата на комисията. Към настоящия момент нищо не пречи това да бъде направено, ако се вземе решение от общинския съвет.

Искам като действащ съдебен заседател да споделя и това, което съм видяла в краткия си опит – само 3 години. Веднъж вече ми се случи и сега вероятно ще се

случи отново да поискам от председателя на съда да ме извади от разпределението на съдебните заседатели, тъй като работодателят ми не е съгласен или служебните ми задължения не позволяват да отсъствам от работа. Това е проблем на доста от работещите съдебни заседатели. Въпреки задължението по закон работодателят да освобождава от работа съдебния заседател (полага се и допълнителен отпуск по Кодекса на труда), не всеки работодател е съгласен служителят му да отсъства за неопределено време. На мен самата ми се е случвало да изляза в отпуск, а заседанието да се отложи. И тогава не знам какво да правя със свободния си ден.

Действащата система е такава, че работещите хора, които искат да бъдат граждански активни, да допринесат за участието на гражданското общество в правосъдния процес с някаква общественополезна дейност, всъщност са ограничени, защото не могат да съвместяват нещата.

Благодаря.